

Daňkovy představy o faráři: útržky z pastorální praxe

Ladislav Beneš

Zusammenfassung: Danéks Vorstellungen vom Pfarrer – Splitter aus einer Pastoraltheologie. Im Danéks Werk findet sich kein Gesamtkonzept einer Theologie des Pfarrerberufes, man findet aber viele Bemerkungen, die seine kritische Stellung zu jeder Art des Klerikalismus vorzeigen. Seine anspruchsvollen Vorstellungen vom Pfarrer fallen immer in eins mit seinem Kirchenverständnis und den Methoden der Schriftauslegung. Aus diesem Grunde widmet sich Daněk intensiv auch der Arbeit mit und für Laien, die er lebenslang hochschätzt. Ein grundsätzlicher Aspekt der Pfarrereexistenz ist die Verbindung von Predigt und Seelsorge.

O nic jiného než útržky se nemůže jednat. Daněk se uvedenému tématu – teorii pastorálního povolání – systematicky zjevně nikdy nevěnoval. Není ani systematicky zpracováno působení Daňka jako faráře. Najdeme řadu poznámek k tomuto tématu, ne však soustavu. Věnuje se otázce „Jak studovat na Husově fakultě“,¹ ne však „jak být farářem“.

Ostatně pro faráře a instituci církve neměl mnoho laskavých slov. Jak jinak tomu bylo s „laiky“: věnuje jim nejeden článek, rovněž mládeži, o jeho bezpříkladném vztahu k některým členům libšvátského, ale zřejmě již i čáslavského sboru² nemluvě. Sotva lze přehlédnout, kolik článků, dnes bychom řekli popularizujících, věnuje právě laickým čtenářům bible. A pak Martinský kroužek v letech čtyřicátých. Ačli, bez nadsázky můžeme říci, miloval svou církev a její tradice (zejména českou reformaci a Heidelberský katechismus), farář mu byl trochu podezřelý. Někdo možná řekne: inu, typický český protestant. Ale tak jednoduché to není.

¹ SLAVOMIL C. DANĚK, Jak studovat na Husově čs. evangelické fakultě bohoslovecké, in Ročenka Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké v Praze za rok 1938–1946, Praha: Husova fakulta, 1947, s. 50–53.

² SLAVOMIL C. DANĚK, Marta, in 50 let ženského dobročinného spolku „Marta“ v Čáslavi, Čáslav: Marta, 1939, s. 21–22.

Přednášku o studiu na tehdejší Husově theologické fakultě sice začíná korektně výkladem statutu fakulty:

„A tak otázka dnešní relace zřejmě se týká tohoto druhého – extensivního – tedy nikterak druhotného poslání Husovy fakulty: připravití studující k duchovenské práci v církvích poreformačních.“³

Ale stejně končí, jak dobře známo, velkým varováním neklesnout na úroveň „flandáka“, který bere ohled především na to, co lidé a společenské poměry očekávají, ba vyžadují, prestiž a vlastní důstojnost. A nakonec ani dobré srdce nestačí:

„Nikoli pectus, nýbrž aspectus est quod facit theologum – zřetel jest co dělá theologa. Zřetel na Boha ovšem. Jinak zbude nakonec leda zřetel na faru a potom na Maru, ba někdy se i začne zřetelem na talár anebo na salár! Ač na tyto zřetele nebude pomalu potřebí ani měšťanky. Zatím co bohoslovec netoliko musí, ale smí vpravdě i studovati (!) – pobožně.“⁴

Pro faráře jako „představitele“ církve neměl mnoho laskavých slov, pověděli jsme výše. Spíše sledujeme přísnost, náročnost, někdy až nelaskavou ironii. Jen stačí nahlédnout do „Listů poslům“,⁵ libštátských kázání z roku 1919 na texty Zjevení. Nebo v rozboru kázání⁶ pěti z těch, kteří se již sami snad už tehdy nazývali „daňkovci“. Čteme-li to dnes, všechny ty štiplavé a ironické poznámky, můžeme se jen divit, že tito mužové Daňkovci zůstali. A ptát se, zda bychom je – na základě Daňkova vysvědčení – volili ve svých sborech za kazatele. Jenomže jim nešlo o přátelství za každou cenu. Ale o věc.

„Jeho zájem o lidi nebyl osobní, nýbrž věcný; jeho péče nebyla sentimentální, protože byla dána službou pravdě. Staral se o církve, lidi nehledal, vážil myšlenky, ne člověka.“⁷

Tak o něm svědčí jeho nejbližší. Že se staral o církve, to ukazuje právě tato kritická analýza kázání. Nikoli jen letmá, ale velmi soustředěná, niko-

³ S. C. DANĚK, Jak studovat na Husově čs. evangelické fakultě bohoslovecké, s. 50.

⁴ S. C. DANĚK, Jak studovat na Husově čs. evangelické fakultě bohoslovecké, s. 53.

⁵ SLAVOMIL C. DANĚK, Listy poslům: Sedm kázání sborových, Dnem i nocí: Biblické úvahy 3, Praha: nákladem vlastním, 1940, s. 61–127.

⁶ SLAVOMIL C. DANĚK, Solí ozdobená: Dva essaye zvěstovatelské, Včera i dnes: Biblické otázky 3, Praha: Kalich, 1948, s. 75–119.

⁷ M. DAŇKOVÁ a M. BOHATEC v úvodu k Daňkově theologické korespondenci, in S. C. DANĚK, Solí ozdobená, s.108.

li povrchní, ale na vlastní exegezi založená. Snad první podobná pomoc kazatelům a církvi od dob Jana Blahoslava.

Tématicky se Daněk „povoláním farář“ ve svém literárním díle nezabýval. Jakmile se totiž pustíme do sledování této otázky, skončíme velmi záhy u otázek, které jsou pro něho ústřední. Chceme-li vystopovat Daňkovy představy o faráři, v tu chvíli se dostáváme k otázce, jak vykládat Písmo. A odtud hned k pojetí církve. Ačkoli víme, jak široký záběr Daněk měl – v oblasti literatury všeho druhu, v historii, filosofii, dogmatice, biblistice, politice, divadle, tak ovšem zjevně i v oblasti techniky (viz kazatelský fading)⁸ – tak po faráři nechce vlastně nic jiného, než aby byl vykladačem Písma.

A zde se nabízí pochopitelně analogie: Mezi Slovem, které není totožné s Písmem, jak nepřestává Daněk zdůrazňovat, a kazatelem, který není – dodávám já – vždy totožný s oním mužem na faře a v taláru. Můžeme začít s výkladem téměř kdekoliv u Daňka, a vždy nějakým způsobem narazíme na téma, které se mnohokrát a mnohými způsoby opakuje i v rámci předloženého sborníku: o poměru Písma a Slova, o poměru verba a faktu, o poměru církve a zjevení. Slovo není v Písmu, ale „za Písmem. Jest nutno o něj pracovat...“⁹ Kazatel se stává součástí onoho dlouhého proudu svědků, stává se účastníkem rozhovoru tradice, a tentýž Duch svatý, který působil u pisatelů, pudí „i právě v těch, kteří chtějí slyšet a slyšet“¹⁰. A církev je pak v návazání na 54. otázku Heidelberského katechismu (například): „pohotová manifestace skutečnosti a substrátem zaslíbení o vyvolení určitého počtu lidí... k spasení a životu věčnému“.¹¹ Církev není trvalá kvalita, hodnota, ale stále znovu se stávající mocí živého Slova.

Klerikalismus, nebo jakékoli pokusy o prostředkování mezi kulturou a náboženstvím, reklamní vábníčky politických zájmů a pěstování vlastní image, dobový konjunkturalismus, využívat tzv. možností, které se církvi

⁸ S. C. DANĚK, *Solí ozdobená*, s. 75n.

⁹ SLAVOMIL C. DANĚK, *Slovo a jeho poměr k Písmu*, Praha: Martinický kroužek (stenciloprint), 1943, s. 8 a 9.

¹⁰ S. C. DANĚK, *Slovo a jeho poměr k Písmu*, s. 8.

¹¹ SLAVOMIL C. DANĚK, *Církev, revoluční útvar náboženské společnosti*, in JOSEF B. SOUČEK (ed.), *Kristus revoluce: Kristus a církev: Kristus a společnost*, Praha: Spolek evangelických akademiků Jeronym, 1932, s. 22.

otevívají historickými přelomy, jsou jen modloslužbou.¹² Pod stejný soud Daňkovi spadají v určitém ohledu pochopitelně dějiny, archeologie, jindy ekumenismus jako posila identity, ale – obávám se – že například i svátosti. To vše a mnohé jiné je jen pokus podchytit tuto vždy novou aktualizaci či „pohotovou manifestaci zaslíbení“ trvaleji a opřít ji o falešný základ. A na druhé straně spočívá svědecká služba církve v tom, že „svou pouhou existencí a důsledným postupem ukáže světu, že náboženská společnost jen potud je církví, sborem Páně, pokud i ve své viditelnosti má za své určení se vzdávati sama sebe.“¹³ Církev si má – v každé době i nedobě – hledět svého. Jakoby se nic nedělo, můžeme dodat odjinud.¹⁴ To je nejlepší, ano přímo prorocká služba tomuto světu.¹⁵ „Poučení z případu Laodikejského jest pro naši církev jasné: skromná práce na svém“,¹⁶ píše Daněk v předjaří prvního svobodného roku 1919, a opakuje v temných letech okupace. Kazatelské povolání je tedy charakterizováno touto dialektikou Slova, které nemáme k dispozici, ale stává se: kazatel je jen svědek ve víře, a jako takový je zcela nezbytný, ale pak jen tehdy, pokud jím je. Kdo by si tu opět nevzpomněl na jiný výrok: „Boží slovo je stejně nutný jako nemožný úkol teologie.“¹⁷ Kazatelské povolání spadá do kategorie nemožné možnosti. Kazatel je leda služebník neužitečný, a přesto zcela nezbytný.

Z Daňkova pojetí Slova, které prostředkuje autentickou zkušenost, oslovení a víru, pramení i další nepřehlédnutelný rys: vykladačem, písmařem, nejsou a nemají být v protestantské církvi jen faráři, ale každý, kdo čte bibli. Daněk neopomíná připomínat – v tom dobu značně předběhl – že rovnocennými kazatelkami i teoložkami mohou proto být i ženy!¹⁸ Ostatně již v roce 1919 Daněk volá po plném společenství mužů a žen v církvi:

¹² Domnívám se, že to je jeden z důvodů, proč DANĚK vydává po dvaceti letech svá někdejší libštátská kázání na Zjevení Janovo. Viz S. C. DANĚK, *Listy poslům*, s. 61–127.

¹³ S. C. DANĚK, *Církev, revoluční útvar náboženské společnosti*, s. 30.

¹⁴ KARL BARTH, *Theologische Existenz heute!*, *Theologische Existenz heute 1* (1933), s. 3.

¹⁵ „Úděl sebestopření dává pak ovšem i viditelné církvi přirozené a dobré právo býti mementem každé a celé společnosti lidské.“ S. C. DANĚK, *Církev, revoluční útvar náboženské společnosti.*, s. 31.

¹⁶ S. C. DANĚK, *Listy poslům*, s. 123.

¹⁷ KARL BARTH, *Slovo Boží jako úkol teologie*, in KARL BARTH, *Boží božství a Boží lidství: Sedm kratších textů*, s. 40.

¹⁸ SLAVOMIL C. DANĚK, *O farářky*, *Český bratr* 11/6 (1934), s. 141.

„Nezačínalo to chodit v Thyatirech, jak si potom vedla církev středověká? Nechtěli muži už tenkrát být výhradně biskupy, kteří by jen soudili a biřmovali, organizovali a svátosti udíleli? ... Vítáme proto spolupráci žen i jejich plnoprávnost v církvi – tu jen dohánějí, co jim zůstal dlužen čas.“¹⁹

Rozdíl mezi farářem a tzv. laikem tedy v zásadě mizí. Protože vykladačem není kreativní jedinec, ale – Duch svatý. Kazatel je v Daňkově podání stereotypně leda „nabit závadami“,²⁰ jak uvádí v kazatelském fadingu. A neúnavně bude Daněk opakovat a předvádět, jak vykládat Písmo na základě Kralické, Kralických poznámek, srovnání překladů a ovšem pomocí Heidelberského katechismu. Za povšimnutí stojí, že řada článků, které Daněk na toto téma píše, je určena především laickým čtenářům.²¹ Již z nadpisků je patrný uctivý tón – vůči bibli i vůči adresátům. Žádné mentorování či moralizování, nýbrž pozvání na dobrodružnou cestu následování či napodobování. A následovníky, kterým neúnavně ukazoval, jak číst bibli, zřejmě vždy našel, i když jich nebyly zástupy. Spíše kroužky. Kdežto kazatele neušetří ničeho. Takže například kázání jednoho z bezesporu nejslavnějších kazatelů 20. století, Waltera Lüthiho (1901–1982), označí za „přehomiletizovaná“, biblické texty u něho zůstávají evidentně neexegetovány, takže kazatel mnohde nezná původní význam termínů, zato je „homileticky obratný“, ale s naivní christologií.²² Právě nad jeho kázáními Daněk zavzdychá: „To však, že se na farářích nepěstuje podrobná práce exegetická a filologická, jest jednou z velikých překážek pokroku a úspěchu kázání a církve.“²³ V tom je Daňkovi třeba dát zapravdu. Necht se tato práce na farářích pěstuje. Ale pokud možno nikoli na kazatelkách, čehož se především Daňkovi žáci sotva uvarovali.

Ať už s jeho metodami výkladu souhlasíme či nikoli, dokonce můžeme je odsoudit jako naivní a zavádějící, protože málo zohledňující dogmatiku,

¹⁹ S. C. DANĚK, *Listy poslům*, s. 92n.

²⁰ S. C. DANĚK, *Solí ozdobená*, s. 75.

²¹ *Žijící kniha*, Bratrstvo 15 (1933), s. 82–85, 107–110; *Zlatý poklad naší církve*, Český bratr 17/10 (1940), s. 203–205; *Jak čtu Bibli*, Praha: Klub Vinohrady (stencilprint), 1941, s. 12; *Požehnání Boží: Job 1,1–12*, Praha: Výchovný odbor pražského seniorátu Českobratrské církve evangelické (stencilprint), 1943.

²² *Literatura odborná a poučná*, Kalich 18 (1941), s. 52–57. (O DAŇKOVĚ autorství tohoto článku nepanuje shoda, mezi jeho pracemi se obvykle uvádí, je však signován zkratkou – mb).

²³ *Literatura odborná a poučná*, s. 52–57.

přece toto by nám uniknout nemělo: Daňkovi zjevně záleží nade vše na tom, aby jaksi každý věřící byl dost kompetentní ve věcech víry. Na kazatele platí pak obzvláště přísná měřítka – ti musí znát původní jazyky a dobře právě dogmatiku, nemají omluvy, ale zvláštní odpovědnost. A úkolem kazatele tedy je, aby k tomu svůj sbor, předně presbytery, vedl. Podstatou víry je „vzhůru uši a zavřít oči, tedy pozorně naslouchat zaslíbením“, jak si to Martinský kroužek nechal vyložit přímo od Kalvína.²⁴ A v tom není rozdíl mezi kazatelem a laikem. Úcta k Písmu a S/slovu jde tak daleko, že svým kolegům Daněk neopomene vytknout pravopisné chyby v textech, nesličnou úpravu dopisu – a konec konců je autorem prvního knihovního systému na Husově fakultě. Vše musí k tomu jednomu Slovu odkazovat, to vyžaduje úsilí, řád, pořádek, ne myšlenkový či jiný chaos či improvizaci.

Daněk nachází blízkého spojence v pojetí theologie, ale právě i odsud plynoucího vztahu laiků a farářů, K. Bartha. Jedna z poznámek²⁵ nás přivede k místům, která Daněk z Bartha excerpoval pro sebe a snad i svůj válečný korespondenční okruh. Barth nechce dělit církve na klérus a laiky. Je jen jeden úřad, jeden lidský výkon vůči Bohu, a to slyšení, naslouchání. Theologie je přece dílem naslouchání. Tento úřad je tedy společný pro nositele církevních úřadů i shromážděný sbor. Tu nikdo nemůže být omluven či dispensován.

„Rozdíl mezi nositeli zvláštního úřadu ve sboru a jeho ostatními členy, mezi učící a naslouchající církví, může být rozdílem pouze technického rázu, nikoli zásadního.“²⁶

Rozhodně však nemůžeme říci, že by Daněk skládal veškeré své doufání v laictvo (užíváme tohoto dělení stále jen pomocně, ne zásadně), když byl na farářstvo prostě zanevřel. Právě toto „technické rozdělení“ nám pomáhá pochopit, proč je Daněk vůči farářům nesmířlivě náročný, ale proč i povzbuzuje právě laiky, aby se svého „úřadu“ mohli skutečně kvalifiko-

²⁴ Několikrát je v Daňkových výkladech zmíněna kniha: PETER BRUNNER, *Vom Glauben bei Calvin*, Tübingen: Mohr, 1925 z níž pořídili S. C. Daněk a B. Pospíšil český syllabus. PETER BRUNNER, *O víře u Calvina (syllabus)*, Praha: Martinský kroužek (stenciloprint), 1943 a znovu Praha: ÚCN, 1953. Citát se nachází v německém vydání na s. 106, v syllabu na s. 31.

²⁵ S. C. DANĚK, *Solí ozdobená*, s. 108.

²⁶ KARL BARTH, *Gotteserkenntnis und Gottesdienst nach reformatorischer Lehre: 20 Vorlesungen (Gifford-lectures über das Schottische Bekenntnis von 1560 gehalten an der Universität Aberdeen im Frühjahr 1937 und 1938*, Zürich: Evangelische Buchhandlung Zollikon, 1938.

vaně a ne nekvalifikovaně ujmout. Pro kazatele a theology je povinností vzdělávat sebe, ale i laiky. „Sebevraždou církve bylo vždy, jakmile nežádala od sborovníků než poslušnost a poplatky.“²⁷ Církev však nelze přenechat hlasu lidu, je třeba se vši odbornou výbavou, jak je k tomu kdo povolán, naslouchat hlasu Hospodinovu.

Už v roce 1919, kdy se nově rodí evangelická církev do nových poměrů a nově se organizuje i theologické vzdělávání, Daněk připomíná v kázání²⁸ důraz na zdravé učení. Základ je však v řádech církve, které zavedli apoštolé (Ef 4,11–12). Bez toho nelze udržet „škůdce od sebe dál anebo aspoň v mezích“. Nejde tu pochopitelně o škůdce odněkud zvenčí, ale uvnitř sboru a církve.

„A jen tak zachoval sbor řád v učení a tím i ve správě. Odpor proti falešné demokracii a laicisaci má zde patrně všecku chválu. Na naši církev, doufejme, že se dostane z té chvály také. Ohradili jsme se zajisté proti všelijakým náhradníkům, urozuměli nerozumu, který odmítá školení a zřízení kazatelů jako nepotřebné...“²⁹

Daněk nepovažoval za důležité toto zdůraznit jen v roce 1919, kdy proslovil svá kázání, ale stejnou měrou v roce 1940, když je vydává tiskem.

Našli bychom ještě další příklady, kde Daněk vidí přímo zkázu církve, přenechala-li by se starost o ni pouhému laictvu. Znovu si to lze ukázat například na kritice, kterou uštědřil Lüthimu:

„Tento basilejský kazatel získal dokonce i chválu Thurneysenovu, že jeho kázání jsou jakoby ukončením epochy tematických kázání a že jest prý žákem Písma svatého, jak žádal Calvin. Měříme-li však vskutku podle tohoto měřítka s přibráním vzoru Kralických, uvidíme brzy, že Lüthi není nad sprostného písmáka s dědečkovou biblí na klíně, jehož ideálem není umět víc než jen mateřský jazyk... Ovšem něco se kázat musí, a to každou neděli...“³⁰

Snad proto bere kazatele někdy i v ochranu před přílišnou náročností ze strany sboru, s důrazem na přední povinnost:

„Jistě však jest na sborech, aby hleděli neuvádět kazatele v pokušení, že by se upsal a ukřivil, ufunusil a usvatboval, místo co by učil sbor nejen po školách, ale předně a pořádně na kazatelně.“³¹

²⁷ S. C. DANĚK, Listy poslům, s. 84.

²⁸ S. C. DANĚK, Listy poslům, s. 63.

²⁹ S. C. DANĚK, Listy poslům, s. 63.

³⁰ Literatura odborná a poučná, s. 52–57.

³¹ S. C. DANĚK, Listy poslům, s. 93.

Pavel Filipi v roce 1976 uvádí: „Na své cestě k jedné a nerozdělené teologii pro katedru i kazatelnu objevuje Daněk svéráznou exegetickou metodu...“³² O tuto souvislost katedry a kazatelny jde. Zdůraznit je však třeba ještě třetí stav v evangelické církvi: laictvo. Znovu zdůrazňujeme, ne ledajaké, ale vzdělané a vzdělávající se laictvo. „My laici“, vzpomíná Čestmír Hudec, jeden z oněch laiků, na Martinský kruh, „jsme byli nejrůznějších povolání, od krejčího až po ženy v domácnosti. A ovšem z různých sborů. Rozumělo se samo sebou, že v těch sborech pracujeme, ať jako učitelé v nedělní škole nebo jako starší. Profesor nás k té práci vedl tím, že nás předně učil číst v Písmu, že nám ukazoval na jeho závažnost... a pak i na to, že komu není shůry dáno, v apatyce nekoupí, že ani talár ani dvojí cti hodnost nemá patent na výklad Písma.“³³ Vida, už zase velký pozor na faráře, pokud by nebyli vykladači, ale vykrádači!

Tedy Slovo je základem kazatelova povolání. Ale i jen povrchní znalec Daňka čeká ještě na jiný aspekt: „Postulát učít na kazatelně nutno doplnit požadavkem pastoraovat, česky: živit až i nosit posluchače.“³⁴ Kázání bez pastoraace a pastoraace bez kázání není nemožná možnost, ale jen nemožnost. Přiznávám osobně, že to je jeden z mně nejmilejších – zároveň velmi náročných – odstavců mezi Daňkovými logii, se kterými jsme od počátku studia byli seznamováni. Daněk odkazuje k 1Pt 5,2n:

„Paste stádo Boží, kteréž při vás jest, opatrujice je, ne bezděky, ale dobrovolně, ne pro mrzký zisk, ale ochotně, ani jako panující nad dědictvím Páně, ale jako příkladem jsouce stádu.“

Jak toto si potřebujeme stále znovu právě jako faráři slabikovat! A snad každé slovo zvlášť. Pást, a neapanovat. Své stádo – a ne kdejaké cizí. Ne s „mušením“, jak mají Kraličtí na jiném podobném místě (2Kor 9,7), ale rádi. A pak Daněk pokračuje: „Pastýřovi, který ovcím jen hraje na šalmaj, a místo co by je při tom pásl, dřepí na místě... stádo se rozběhne, ač-li nepojde.“³⁵ Přiznávám, že v současnosti u mě převládá dojem, že my ka-

³² PAVEL FILIPI, Homiletický aspekt Daňkovy exegetické metody, Křesťanská revue 43 (1976), s. 124.

³³ ČESTMÍR HUDEC, Daňkova práce s laiky: Vzpomínky jednoho z nich, Kostnické jiskry 71 (1986), s. 2.

³⁴ S. C. DANĚK, Solí ozdobená, s. 112.

³⁵ S. C. DANĚK, Solí ozdobená, s. 112.

zatelé dnes umíme snad dobře hrát na ty šalmaje, případně umíme „sboru nadat“, ale zdá se mi, že jen málokdy umíme „jim na to něco dát“.³⁶

Tam, kde Daněk mluví o pastoraci, tam opět připomíná své laiky. Bratry Rohlíčka a Jiskru. Tu promlouvá Daněk velmi laskavě, a přece naléhavě.

„Jiskra měl uvědomění pro pastoraci... To znamená přeslechnout (i doslovně) le-dacos, to znamená ztratit (i nadobro) hezkých pár slov, to znamená žítí s leckterou rodinou časy dobré a doby zlé. To znamená zkrátka, že se dostali, kam se žádný farář nikdy nedostane...“³⁷

³⁶ S. C. DANĚK, *Solí ozdobená*, s. 113.

³⁷ SLAVOMIL C. DANĚK, *Za bratrem Jaroslavem Jiskrou: Sloup v chrámě a svíce na svícnu*, *Český bratr* 15/2 (1938), s. 29.